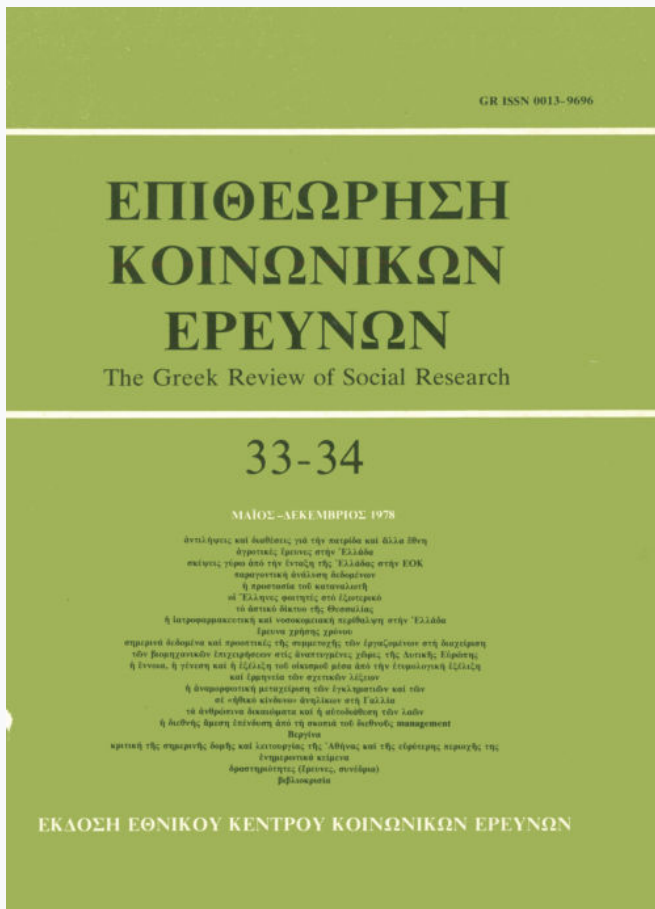

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου

Av. Τζανίμης

doi: [10.12681/grsr.329](https://doi.org/10.12681/grsr.329)

Copyright © 1978, Av. Τζανίμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζανίμης Α. (1978). Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου. *The Greek Review of Social Research*, 33, 532–533. <https://doi.org/10.12681/grsr.329>

μιὰ κεντρικὴ ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοῦτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομικὴ ὄργανωση καὶ τὴν ἠθικὴ συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιᾶς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποῦ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτο πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ ἰδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μὲσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφραση ποῦ δίνει στὴν αὐτόθνητο λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδικὴ τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικῶν πιά θεσμῶν ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ θέωρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ συσπάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πιὸ ζωντανὸ εἶναι ἓνα ἔθνος ὅσο πιὸ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογικὴ παρατήρησι τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροϋσεως στὴν πράξιν τῶν δύο κατὰ παράδοσι ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικὰ κράτη συναντοῦμε τὴν τῶση νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ἔννοιος «ἔθνος» καὶ «ἐθνικὴ συνειδήσι» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοσι, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά τὰ δεδομένα τῶν κοινοτήτων αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἔτσι ὀριζομένων ἐνοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμμερίζεται ἡ συγγραφέας, ποῦ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκὸ λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσικὴ τοῦ ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμικὴ τοῦ ἐξάρτησι ἀπὸ τὴ Γαλλία (σ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς τοῦ ἱστορίας (σ. 48-61), τῆς κοινῆς τοῦ οικονομικῆς ζωῆς (σ. 61-65) καὶ τοῦ κοινου τοῦ πολιτισμοῦ (σ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνειδήσι

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσει τὴν ἐνασση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως (ὅχι σὲ μιὰ μαθηματικὴ κλίμακα πῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικὰ στὸ ποσοτικὸ ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιού ἀκολουθεῖ βασικὰ δύο μεθόδους:

1. Τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πιὸ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκὸ τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικῶν προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποῦ διδασκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνας διὰ τῆς συμπληρώσεως ἐρωτηματολογίου ὑπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες διανομορφωτῆς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν τοῦ Κογκὸ, πάνω σὲ θέματα ποῦ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάσι ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκὸ (σ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι ἐι περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνειδήσεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόλητη· (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκὸ (σ. 319-327).

3. Κύριον συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι εἶναι δικὸ μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσοροπημένη σκέψη, ποῦ οὐτε στιγμὴ δὲν παρσφύεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηγνεῖς, δηλαδὴ μὲ κρίσιν, ἡ Μαρία Ἡλιού ζυγίζει τὴ διαφορομένη ἐπίδρασι τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διαφοροῦμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδεσεως στὸ Κογκὸ ποῦ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμυρσβητεῖ τὴν πολιτισμικὴν ἐξάρτησι, ἀνανακλὰ μιὰ περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευσσι, ἰδεολογικὸ ἐργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιὰ σχετικὴ ἀυτονομία ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες ποῦ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποῦ υπερβάλλουν τοὺς στόχους ποῦ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλοστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορικῆς ἐξελίξεις στὸ μέλλον, ποῦ τοῦ ποῖα τελικὰ ἀπὸ αὐτὸς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συστέχισι τῶν ἐκινῆσι κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἐναφῆται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὅχι πιά πάνω στὴν ἐξελίξη τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποίησεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωση καὶ γιὰ μεταρρυθμιση τῶν ἐνδότερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἐς μὴν ξεχνούμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διαφοροῦμενος καὶ ἀντιφατικὸς: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησι τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίας ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἄλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνονομίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολοὶ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκνονομίας ἐξ ἐπισώσεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ὁ δρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσει στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ μιὰ «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποῦ ἀναφέρεται σ' ἓνα καιρὸ κοινωνικοῦ πρόβλημα τῆς τεκνονομίας. Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσι (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκνονομίας» καὶ ἀναφέρεται στὶς ἐξ ἁλοκλήρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσιεύσεως τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγῆς τῆς Ἐγκυκλίου. Ζάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκνονομίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὄργανωσι, καὶ ἡ ἐιδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὄργανωσεως (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόκο μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκνονομίας* (α' ἔκδοσι 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκνονομίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὄργανωσεων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκεῖνον τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προϊστατο ὁ π. Ἀγγελὸς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνισμοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).

Παπακόστα, στην οποία εκφράζεται ή ανησυχία του για το ζήτημα της τεκνογονίας, μπορεί να αποτελέσει τη μόνη συγκροτημένη από άποψως μεθόδου μελέτη επί του θέματος που προέρχεται από το χώρο της ελληνικής θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά η επίδραση που έχει υποστεί από ξενογλωσσα κείμενα αναφερόμενα στο ίδιο θέμα είναι εμφανής. Αυτό ομολογείται έμμεσα και από τον δρα Σταυρόπουλο.

Στό δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εξονυχιστική και αξιολογική ανάλυση του περιεχομένου της 'Εγκυκλίου χωρίζοντάς το, πολύ ευστοχα, σε παραγράφους κατά ένότητες. 'Εδώ επισημαίνονται ιδιαίτερα από το συγγραφέα ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που καταλογίζονται στους συντάκτες της 'Εγκυκλίου. Νομίζουμε ότι η αυστηρή επιστημονική μέθοδος με την οποία ερμηνεύει και κρίνει ο συγγραφέας μεμονωμένες προτάσεις και φράσεις της 'Εγκυκλίου σε σχέση με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες πηγές της, είναι κάπως εξεζητημένη. Δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της βοήθειας, που μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη της μελέτης ή διατύπωση της γνώμης του πάνω σ' αυτές.

Γιά την πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών παραθέτει σ' ένα τρίτο κεφάλαιο τὰ παράλληλα χωρία της 'Εγκυκλίου και των πηγών της και κυρίως της πραγματείας του άρχιμ. Σεραφείμ Παπακόστα. 'Ακολουθούν συμπεράσματα και προοπτικές, ή μετάφραση της 'Εγκυκλίου στην αγγλική γλώσσα και ή 'Εγκύκλιος της 'Ιεραρχίας της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος «Περί εκτρόσεων», που έξεδόθη το έτος 1968.

'Η απόφαση του 'Αλ. Σταυρόπουλου να φέρει στη δημοσιότητα μία «παλιά» εκκλησιαστική 'Εγκύκλιο ακολουθώντας γι' αυτό τη μέθοδο της συγκριτικής ανάλυσεως

και της αντικειμενικής εκθέσεως των δεδομένων απ' αυτήν, θά πρέπει να εκτιμηθεί δεόντως. 'Από ό,τι γνωρίζουμε, αποτελεί ίσως την πρώτη μελέτη αυτού του είδους αναφορικά με τις ελάχιστες εξ' άλλου επίσημες εκκλησιαστικές 'Εγκυκλίου τις αναφερόμενες σε διάφορα κοινωνικά θέματα.

'Η σημασία της εκκλησιαστικής 'Εγκυκλίου, ανεξάρτητα από τις πηγές από τις όποιες άντλεί το περιεχόμενό της και τις ελάχιστες και άσημαντες ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που παρουσιάζει, είναι πολύ μεγάλη, κι αυτό γιατί το ζήτημα της τεκνογονίας προβάλλει και σήμερα δέξτατο άπειλόντας την ύπαρξη της ελληνικής κοινωνίας.

'Θά ήταν λοιπόν εύχης έργο ή μελέτη του 'Αλ. Σταυρόπουλου να αποτελέσει ένα νέο ερέθισμα για την ανάλυση από την 'Ιεραρχία της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος βοηθούμενη γι' αυτό και από όλες τις ελληνικές θρησκευτικές οργανώσεις και τους 'Ελληνες διανοούμενους, μιάς νέας σταυροφορίας για μιά ολοκληρωμένη και αντικειμενική διαφώτιση του ελληνικού λαού βασισμένη στα δεδομένα της επιστήμης (ψυχολογία, ήθικη, στατιστική) και των συνθηκών της ζωής και όχι στα μέτρα και τις άρχξ μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής προσωπικότητας ή μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής οργανώσεως. 'Τό πρόβλημα της τεκνογονίας δέν άνορα σέ όρισμένες μόνο κοινωνικές ομάδες στίς όποιες θά μπορούσε να έχει άπήχηση ή άρθρογραφία του τύπου μιάς όρισμένης θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά είναι ένα πρόβλημα που άπασχολεϊ την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της στο όποιο θά μπορούσε, και σήμερα άκόμη, να έχει άπήχηση μιά νέα εκκλησιαστική 'Εγκύκλιος για τό φλέγον αυτό κοινωνικό ζήτημα.

ΑΝ. ΤΖΑΝΙΜΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

*The Greek Review of Social
Research*

'Εκδότης: 'Εθνικό Κέντρο
Κοινωνικών 'Ερευνών (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, 'Αθήνα 122

'Ετος 9ο, Τεύχος 33-34
Β' και Γ' τετράμηνο 1978

Φωτοστοιχειοθεσία:
ΑΘΗΝΑ ΑΕ
Ευριπίδου 87

Επιμέλεια εκδόσεως
Τμήμα Δημοσιεύσεων
Διευθύνσεως 'Ενημερώσεως του
'Εθνικού Κέντρου
Κοινωνικών 'Ερευνών

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρομές έσωτερικού (3 τεύχη):
για ίδιυτες Δρχ. 500.
για σπουδαστές Δρχ. 400.
για νομικά πρόσωπα, τράπεζες,
όργανισμούς Δρχ. 600

ή άναδημοσίευση της ύλης του
περιοδικού επιτρέπεται μόνο με
άδεια του διευθυντού συντάξεως